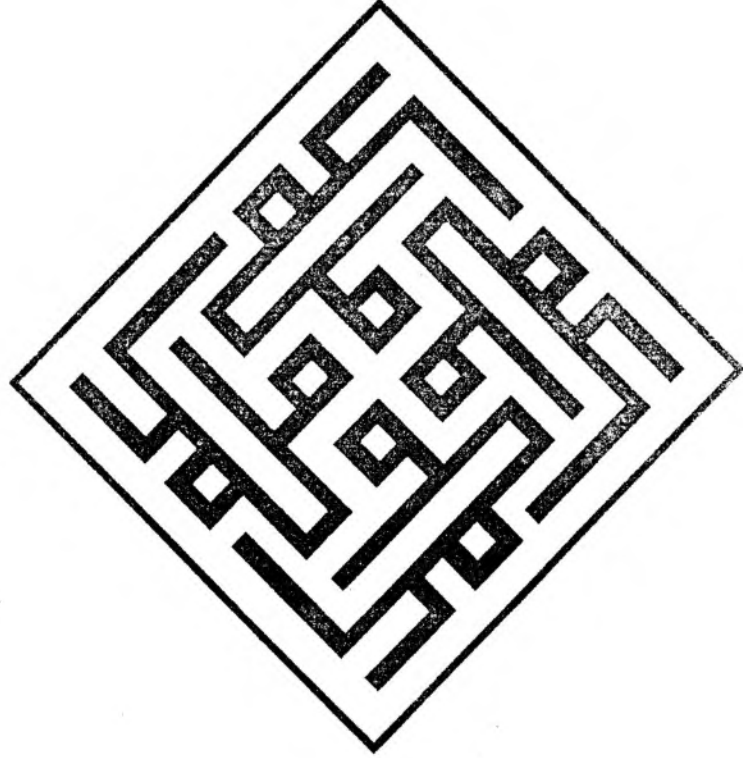


İslâmî İlimler Dergisi

Hz. Muhammed  
ve  
Evrensel Mesajı  
Sempozyumu



İslâmî İlimler Dergisi Yayınları

**İslâmî İlimler Dergisi Yayınları: 2**

İslâmî İlimler Dergisi Yayınları  
Dizgi Kapak: İslâmî İlimler Dergisi  
Baskı, kapak baskı, cilt: Özkan Matbaacılık  
Birinci Basım: Aralık 2007

ISBN: 978-975-98073-3-7

**İslâmî İlimler Dergisi Yayınları**  
Yeni yol Mahallesi 1.Gazi Sok. No:9/2 ÇORUM  
Web: [islamiilimlerdergisi.com](http://islamiilimlerdergisi.com)  
Tlf: 0 364 224 81 18  
e-posta: [islami\\_ilimlerdergisi@yahoo.com](mailto:islami_ilimlerdergisi@yahoo.com)

Her yazının dil ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

## HZ. MUHAMMED VE EVRENSEL MESAJI

<b>TAKDİM</b> .....	9
<b>AÇILIŞ OTURUMU: KUR'AN'A GÖRE HZ. MUHAMMED</b>	
Hayrettin KARAMAN	
Kutlu Doğumda İskilip Konuşması.....	13
Prof.Dr. Hasan ONAT	
Hız. Muhammed'i Doğru Anlamak.....	27
Prof. Dr. Sönmez KUTLU	
Hız. Peygamber'i Anlamada Tarihsel Muhammed ile Menkabevi Muhammed'i Birbirinden Ayırmanın Önemi.....	33
Prof.Dr. Ferhat KOCA	
Hız. Peygamberde İnsan Sevgisi .....	47
<b>I. OTURUM: HZ. PEYGAMBERİ ANLAMAK</b>	
Doç. Dr. Mehmet AZİMİ	
Olağanüstü Anlatımlar Arasında Hız. Peygamberi Anlamak.....	55
Doç. Dr. Mehmet EVKURAN	
Peygamberlik Kavramının Teolojik Değeri.....	63
Doç. Dr. Musa BAĞCI	
Hız. Peygamber'in Örnekliliğinin Günümüzdeki Önemi .....	75
Doç. Dr. Enbiya YILDIRIM	
Hız. Peygamber Örnekliliğinde İnanç-Ahlâk Bütünlüğü.....	93
Ar. Gör. İlhami ORUÇOĞLU	
Hız. Peygamberi Modern Zihnin Dar Kalıplarına Sığmaya Zorlamak .....	105
<b>II. OTURUM: HZ. PEYGAMBERİN MESAJI</b>	
Prof. Dr. Şamil DAĞCI	
İslâm Hukukunun Kaynağı Olarak Peygamberimizin Sünneti.....	113
Doç. Dr. Halil İbrahim BULUT	
Hız. Peygamberin Hidayet Mucizesinin Evrensel Boyutu.....	125
Doç. Dr. İbrahim COŞKUN	
Hız. Muhammed'in Evrensel Mesajını Gölgeleyen Bir Âmil: Haber-i Vahid'in Delil Sayılması.....	137
Yrd. Doç. Dr. Gürbüz DENİZ	
Peygamber'e Neden İnanırsınız?.....	153
Yrd. Doç. Dr. Yaşar KURT	
Kur'an'da Hız. Peygambere İtaat .....	159

**III. OTURUM: KÜLTÜRÜMÜZDE HZ. PEYGAMBER**

Prof. Dr. Nesimi YAZICI

Nalın-ı Şerif:

Hz. Peygambere Bağlılığın Göstergelerine Ait Bir Tahlil Denemesi..... 171

Doç. Dr. Dursun HAZER

Hasan b. Sabit'in Hz. Peygamber Mersiyeleri Üzerine ..... 185

Yrd. Doç. Dr. Zülfikar GÜNGÖR

Türk- İslâm Edebiyatının Kaynağı Olarak Hadisler ..... 201

Dr. Ali ÖZTÜRK

Türk Edebiyatında Manzum Siyerler ..... 213

Dr. Mehmet ÜMİT

Ehl-i Beyt Merkezli Yaklaşımlarda Sahabe İmajı: Zeydiyye Örneği ..... 217

Muhammed İhsan HACİİSMAİLOĞLU

Osmanlıca Bir Siyer: *Mahmudu's-Siyer* Kitabı Üzerine ..... 229**IV. OTURUM: HZ. PEYGAMBERİN HAYATINDAN KESİTLER**

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Hz. Muhammed'in Çok Kadınla Evlenmesinin

Sebepleri Üzerinde Bazı Düşünceler ..... 237

Doç. Dr. Hasan KURT

Mekke'nin Fethi Üzerine ..... 251

Doç. Dr. Ahmet YILDIRIM

Hz. Muhammed ve Sade Hayatı ..... 261

Doç. Dr. Bayram DALKILIÇ

Hz. Muhammed'in Peygamberliği Aleyhinde İleri Sürülen Gerekçe  
ve İlkelerin Özellikleri ..... 277**V. OTURUM: HZ. PEYGAMBER AİLE VE TOPLUM**

Doç. Dr. Mehmet EREN

Hz. Muhammed'in Sünnetinde Kadına Verilen Değer ..... 299

Doç. Dr. Adem APAK

Peygamberin Hicret Sonrasında Medine'de Örnek Toplum

Oluşturma Adımları Üzerine ..... 315

Doç. Dr. Ejder OKUMUŞ

Hz. Muhammed ve Toplumsal Değişim ..... 325

Doç. Dr. Saffet SANCAKLI

Toplumsal Hayat Bağlamında Çalışma Hayatını Olumsuz

Yönde Etkileyen Dinî Bazı Söylemlerin Hadisler Açısından Analizi ..... 339

**VI. OTURUM: HZ. PEYGAMBER VE ÖTEKİ**

Prof. Dr. Bedrettin ÇETİNER

Hz. Muhammed'in Mesajının Evrenselliği Bağlamında

Dinlerarası Diyalog ..... 361

Doç. Dr. Mustafa DEMİRCİ	
İslam Zimmî Hukukunun ve Dinî Kimliklerin Korunması .....	373
Doç. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ	
Hiz. Peygamber Döneminde Mecusilerle İlişkiler .....	383
Dr. Ali İhsan KARATAŞ	
Hiz. Muhammed'in Gayri Müslimlere Karşı Tutumu .....	395
Ar. Gör. Yakup ÇOŞTU-Ar. Gör. Süleyman TURAN	
Hiz. Peygamber Bir Diyalog Modeli midir? .....	409

#### **VII. OTURUM: HZ. PEYGAMBER VE TOPLUM**

Doç. Dr. Ahmet KELEŞ	
Hiz. Muhammed (a.s)'in Toplum İçindeki Her Seviyede İnsan İle	
Mükemmel İlişki Kurma Özelliği ve Örneği .....	423
Doç. Dr. Osman AYDINLI	
İlk Müslüman Toplumun İnşasında Özgüven Faktörü ve Rıdvan Biatı .....	431
Yrd. Doç. Dr. Seyfullah KARA	
Hiz. Muhammed'in Oluşturmayı Hedeflediği	
Toplumun Bazı Sosyal Temel İlkeleri .....	443
Doç. Dr. İbrahim ÇAPAK	
Kıyasın	
Hiz. Muhammed'in Hadislerine Uygulanması Üzerine Bir Deneme .....	469

#### **VIII. OTURUM: BATI LİTERATÜRÜNDE HZ. MUHAMMED**

Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR	
Batı Literatüründe Hiz. Muhammed'in	
Şiddetle Özdeşleştirilmesinin Tarihsel Arka Planı .....	481
Prof. Dr. İbrahim SARIÇAM	
Hiz. Muhammed'in Batı Şairlerine Etkisi: Goethe Örneği .....	489
Doç. Dr. Abdurrahim GÜZEL	
Hiz. Peygamber Farklı Kültürlerde Nasıl Tanınıyor:	
Rusya Federasyonu Örneği .....	499

#### **IX. OTURUM: HZ. MUHAMMED, EĞİTİM VE TİCARET**

Prof. Dr. Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU	
Hiz. Muhammed'in İlme, Talim ve Terbiyeye Verdiği Önem .....	513
Doç. Dr. Hanefi PALABIYIK	
Asrı Sadette Okuma-Yazma Faaliyetleri .....	529
Yrd. Doç. Dr. Şakir GÖZÜTOK	
Hiz. Peygamber Döneminde Kadın Eğitimi ve Öğretimi .....	561
Doç. Dr. Adnan KOŞUM	
Hiz. Muhammed'in Ticarî Hayatında	
Ahde Vefa İlkesi ve Uygulama Örnekleri .....	571

Yrd. Doç. Sahip BEROJE

Hz. Peygamber'in Ticarî Hayata İlişkin Bazı Hukuki Düzenlemeleri .....579

#### **X. OTURUM: HZ. MUHAMMED VE AHLÂKÎ İLKELER -I-**

Prof. Dr. Arif ERSOY

Barış ve Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed'in Evrensel İnkılâbı .....601

Doç. Dr. Asım YEDİYILDIZ

Hz. Peygamber'in Güvenlik Politikası .....609

Doç. Dr. Mesut OKUMUŞ

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'e Verilen Değer .....617

Doç. Dr. Mahmut KAVAKLIOĞLU

Nebevî Bir Mesaj Olarak Güven/Emniyet .....639

Yrd. Doç. Dr. Salih ARI

Hz. Muhammed'in Hoşgörü Anlayışı.....653

#### **XI. HZ. MUHAMMED VE AHLÂKÎ İLKELER -II-**

Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI

Hz. Peygamber'in İnsanlarla İlişkisi.....667

Doç. Dr. Muhit MERT

Hz. Peygamber'in Varlıklarla Ünsiyeti.....685

Yrd. Doç. Dr. İsmet ALTIKARDEŞ

Birey ve Toplum İlişkisinin Kurulmasında Ahde Vefanın Önemi  
ve Hz. Muhammed Örneği.....693

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Naci KULA

Sözlü İletişim Açısından

Hz. Muhammed'in Ortaya Koyduğu Temel İlkeler .....701

## HZ. PEYGAMBER (S.A.V) DÖNEMİNDE KADIN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

Şakir GÖZÜTOK

### Giriş

İslam dininin kadın eğitimi ile ilgili yaklaşımını ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kadın eğitimine bakışını tam anlamıyla fark edebilmek için Cahiliye dönemindeki kadının konumuna göz atmakta fayda vardır.

İslam dini nazil olduğu dönemlerde kadın, yeryüzündeki bütün topluluklar arasında hakaret ve zelillğe mahkûm edilmişti ve esaret altında bulunuyordu. Elit sınıfa mensup kadınlar az çok istisna sayılmak şartıyla Araplarda da durum böyleydi.<sup>1</sup> Cahiliye döneminde Arapların, kadına yaklaşımın olumsuzluğuna Kur'ân-ı Kerim'de şu ayetlerle işaret edilmektedir: "Onlardan biri kız ile müjdelendiği zaman, öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde kalarak yanında tutacak mı yoksa toprağa mı gömecek? Bakın ki, verdikleri hüküm ne kötüdür."<sup>2</sup>

İslam öncesi dönemde kadın sıradan bir varlık kabul edildiğinden, onun bazı haklarından söz edilemediği gibi, eğitim hakkından hiç söz edilemezdi. Çünkü kadın bir eşya gibi alınıp satılabilen bir varlıktı. O günkü Araplara göre, çadırın içindeki kadın ile çadırın direğine bağlanan deve arasında çok az bir fark vardı.<sup>3</sup> Bir eşya gibi alınıp satıldığından dolayı, bir kişi istediği kadar kadınla evlenebilirdi.<sup>4</sup> İslâm nazil olduğu zamanlarda on kadınla evli olanlar bile vardı.<sup>5</sup> Kişi öldüğünde bütün hanımları diğer malları gibi oğullarına miras olarak kalırdı. Varis, miras bırakan babası bile olsa varis olduğunun bir göstergesi olarak onun karısının üzerine ridasını atarak "malına varis olduğum gibi karısına da varisim" der ve ondan sonra kadını ister kendisine alıkoyma

- \* Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, sgozutok@yahoo.com
- 1 Şemseddin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 1997, s. 117.
  - 2 Nahl, 16/ 58-59.
  - 3 Günaltay, *age.*, s. 119.
  - 4 İslam nazil olduğunda Ebu Süfyan b. Harb ile Safvan b. Ümeyye'nin altışar hanımları vardı. Bkz: Ahmet b. Ali b. Hacer el-Askalanî, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, (Tahk: Adil Ahmet Abdulmevcut, Ali Muhammed Mavviz), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, c. 8, s. 230.
  - 5 Bu konuya örnek olması bakımından Gaylan b. Seleme'yi gösterebiliriz. Bu zat, Taif'in fethinden sonra iman etti ve cahiliye döneminde iken on kadın ile evliydi. Resulullah (s.a.v), onlardan dört tanesini seçmesini ve diğerlerini boşamasını emir buyurdu. Bkz: Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Daru İhyai't-Turasî'l-Arabî, 2. Bsk., Beyrut, 1993, c. 2, s. 82,83 (II, 14); Haktır, Ebu Abdillah Muhammed b. Abdillahi, *Müstedrek alâ Sahihayn*, (Tahk: Mustafa Abdulkadir Ata), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Bsk., 1990, c. 2, s.209; Taberanî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Tah: Hamdi Abdulmacit es-Silfi, Daru İhyai't-Turasî'l-Arabî, 2. Bsk., Beyrut, 1985, c. 14, s. 243; İbnu'l-Esir, İzzu'd-Din Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezeri, *Usdu'l-Ğabe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 1989, c. 4, s. 43, 44.

isterse mehrini almak suretiyle başkasına devrederdi.<sup>6</sup> Zira cahiliye döneminde bir kişi babasından miras kalan üvey anneleriyle evlenebilirlerdi.<sup>7</sup>

Aslında Hz. Ömer'in şu sözleri İslam öncesi kadının durumunu çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır: "İslam öncesinde bizler, kadınlara hiç değer vermezdik. Ne zaman ki İslam geldi, Allah onlardan söz ettiği zaman artık bir takım haklara sahip olduklarını anladık."<sup>8</sup> İslam'ın kendilerine verdiği değer sayesinde erkekler ile aynı haklara sahip olan kadınlar ile ilgili Sahabe'nin temkinli davrandıkları gözden kaçmamaktadır. Nitekim Abdullah İbni Ömer, bunu açıkça itiraf etmektedir: "Peygamber (s.a.v) zamanında hakkımızda vahiy inmesinden korktuğumuz için kadınlar (aleyhine) söz etmekten, haklarını çiğnemekten ve onlara sert davranmaktan çekinirdik. Resulullah (s.a.v.) vefat edince onlara çok söz söyler olduk ve kusurlarımız da arttı."<sup>9</sup>

Gerçekten de Resulullah (s.a.v.) hayatta iken gelen vahiy sürekli kadınları destekler nitelikteydi. Havle binti Sa'lebe hakkında Mücadele Suresi'nin nazil olması<sup>10</sup> ve Resulullah (s.a.v.)'e gelerek: "Gördüğüm her şey erkekler hakkındadır, kadınlarla ilgili bir şeyi hiç göremedim" diye serzenişte bulunan Ümmü Ammare el-Ensari'nin bu sözleri üzerine Cenab-ı Hakk'ın Ahzab Suresi'nin 35. ayetini inzal buyurması bunlardan sadece bir kaç örnektir.<sup>11</sup>

### 1- Hz. Peygamber (s.a.v) Döneminde Kadınların Eğitimi ve Öğretimi

İyi bilinen hususlardan biri de Kur'an'da ilk inen ayetinde yer alan "oku"<sup>12</sup> emri, kadın erkek ayırımı yapmaksızın bütün inananlara hitap ettiğiidir. Keza Resulullah (s.a.v.): "İlmi talep etmek her Müslüman'a farzdır"<sup>13</sup> buyurmakla da kadın ve erkek arasında her hangi bir ayırma işaret etmemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in uygulamaları da bu ayırımın olmadığını açıkça göstermektedir.

Hz. Peygamber, ilk zamanlardan itibaren kendisine inen ayetleri müminlere ulaştırmanın gayreti içindedir. Resulullah (s.a.v.), kendisine inen ayetleri o esnada etrafında bulunan erkeklere okurdu; daha sonra kadınlardan oluşan

6 Günaltay, *age.*, s. 119.

7 Ebu'l-Ferec Alı b. Hüseyin el-İsbehanî, *Kıtabu'l-Ağani*, Cami'u Tasvibat ve Istidrakat, Beyrut, Ts. C. 1, s. 17; C. 3, s. 123.

8 *Buhari*, Libas, 31; Tefsir, 66; *Müslim*, Talak, 32.

9 *Buhari*, Nikah, 81.

10 Askalanî, *age.*, C. 8, s. 115.

11 "Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, taata devam eden erkeler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazî erkekler ve mütevazî kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allah'ı çokça zikreden erkekler ve zikreden kadınlar, Allah, bunlar için mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır." Ahzab, 33/35. Bkz: İbn Hacer el-Askalanî, *age.*, C. 8, s. 442; İbn Abdülberri, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh en-Nemerî, *el-İsti'ab fi Ma'rifeti'l-Ashab*, (Tahk: Alı Muhammed el-Becavî), Darul-Cebel, 1. Bsk., Beyrut, 1992, C.4, s.1949.

12 Alak, 96/ 1.

13 *İbn Mace*, Mukaddime, 17; *Taberani*, Mu'cemu'l-Kebir, C.10, s.195.



topluluğa okur ve sonunda vahiy kâtiplerine yazdırırdı.<sup>14</sup> Zira vahye muhatap oluşları bakımından bu iki topluluğun bir farkı yoktur, keza sorumlulukları da aynıdır. Bayram hutbelerinde de Resulullah (s.a.v.)'in önce erkeklere ve daha sonra kadınlar topluluğuna hitap ettikleri çokça vuku bulan bir hadisedir.<sup>15</sup>

Hz. Peygamber, çevresinde bulunan Müslümanlara genellikle Bayram ve Cuma hutbelerinde çeşitli dini bilgileri verirdi. Bu zamanların dışında da çeşitli vesilelerle ve belli günlerde sahabeye öğretimde bulunurdu. Söz gelimi Perşembe gününü özel olarak erkeklerin öğretimine tahsis etmişti.<sup>16</sup> Eğitim ve öğretimin yalnızca erkeklere münhasır bir olay olmadığını kadınların şu tavrı gayet açıkça ortaya koymaktadır. Bir gün kadınlar Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelerek. "Ya Resulallah, senin sözlerini hep erkekler alıp gidiyorlar. Bize de bir gün ayır ki, o gün sana gelelim, sen de Allah'ın sana öğrettiği şeylerden bize öğretirsin" diye talepte bulununca, Resulullah (s.a.v.) de onlara ayrı bir günü öğretim için ayırmıştır.<sup>17</sup>

Resulullah (s.a.v.)'in sadece erkeklere değil, bayanlara da zaman zaman ferdi öğretimde bulunduğu olmuştur. Esmâ binti Umeys'e zorluk anında yapacağı duayı öğretmesi<sup>18</sup>; Resulullah (s.a.v.)'a gelerek "Ben bir bayanım artık ağırlaşım, otururken yapabileceğim bir şey öğret bana" diyen Ümmü Hani binti Ebî Talib'e bu halde yapabileceği menâsiki öğretmesi<sup>19</sup>, Ümmü Süleym'e namazda okuyacağı duaları öğretmesi<sup>20</sup> gibi rivayetler bayanların da istedikleri zaman çeşitli konularda Resulullah (s.a.v.)'den bilgi alabildiklerini göstermektedir. Nitekim bir defasında Ümmü Kesir binti Berid ve kız kardeşi Hz. Peygamber'in yanına girdiklerinde, Ümmü Kesir: "Kız kardeşim senden bir şey sormak istiyor, fakat utanıyor" dediğinde, Resulullah (s.a.v.): "Sorsun, zira ilmi talep etmek farzdır" buyurdular.<sup>21</sup>

14 İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesar, *Siretu İbni İshak*, (Tahk: Muhammed Hamidullah), Hayra Hizmet Vakfı Yay., Konya, 1981, s.128; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, Çev: Salth Tuğ, İrfan Yay., 5.Bsk., İstanbul, 1993, C.1, s.78; Muhammed Hamidullah, konu ile ilgili ilk referanslardan olan İbn İshak'ın kadınlarla ilgili bu rivayetinin, İbni İshak'ın bir necî şarihî olan İbn Hişam'ın Resulullah (s.a.v.)'in sîretini esas alan eserinde (İbn Hişam, Ebu Muhammed Abdulmelik, *es-Siretu'n-Nebevüyye*, Tah: Şeyh Muhammed Ali ve Şeyh Muhammed Deli Balta, Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 1992) dikkatsizle atlanmasını hayretle karşılamaktadır. Bkz: Muhammed Hamidullah, *İslâm'ın Doğuşu*, (Çev: Murat Çiftkaya), Beyan Yay., İstanbul, 1997, s.19. Kanaattimizce İbn Hişam tarafından atlanan bu ibareler, İbn Hişam'ın yaşadığı döneme gelinceye kadar, kadınlar hayatın çeşitli alanlarında kovuldukları gibi kitaplardan da kovulduklarını göstermektedir.

15 *Buharî*, Hayız, 6; *Müslim*, İman, 34; *Tirmizî*, İman, 6.

16 *Buharî*, İlim, 12.

17 *Buharî*, İlim, 35; *Müslim*, Birr, 47; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.3, s. 421 (C.3, s.34).

18 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.7, s.513 (c.6, s.369)

19 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.7, s.577 (c.6, s.425)

20 Hakîm, *Müstedrek*, c.1, s.462.

21 *Ankalanî*, *age.*, C.8, s.456.

İslam'ın ilk dönemlerinde okuma yazma bilen sahabe sayısı sınırlıdır.<sup>22</sup> Okuma yazma bilen sınırlı sayıdaki sahabenin içinde kadınlar da mevcuttur. Bunların başında Şifa binti Abdillah el-Adeviyye gelmektedir.<sup>23</sup> Resulullah (s.a.v.)'in okuma yazma bilen bu hanım sahabeye hitaben: "Hafsa'ya yazıyı öğrettiğin gibi neden nemle rukyesini öğretmiyorsun?"<sup>24</sup> buyurması, Şifa'nın Hz. Hafsa'ya yazı öğrettiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.)'in kendi kızı Aişe'ye okuma ve yazma öğrettiğini de biliyoruz. Zira Aişe binti Sa'd: "Babam bana yazıyı öğretti" diyerek, kendisine babasının okuma-yazma öğrettiğini tasrih etmektedir.<sup>25</sup> Ümmü Gülsüm binti Ukbe, yine o dönemde yazıyı bilen bayan sahabelerdendir. Aynı şekilde Kerime binti Mikdad da yazıyı bilen kadınlar arasında zikredilenlerdendir.<sup>26</sup> Kezâ, Fatma binti Hattab'ın okuma-yazma bilmesi imkânsız karşılanmamalıdır. Zirâ, kendisi hicretten önce Mekke'de oturuyor ve vahiy henüz inzal oluyorken, Kur'ân-ı Kerim'in bazı sahifelerinin kendi yanında yazılı olarak bulundurduğunu biliyoruz.<sup>27</sup>

Bunların dışında Hz. Aişe ile Ümmü Seleme gibi bazı kadın sahabelerin okumayı bildiklerini, yazıyı ise öğrenemediklerinden haberdarız.<sup>28</sup> Yukarıdaki bilgiler bizlere, okuma yazma öğrenmenin daha çok ferdi çabalarla gerçekleştiğini göstermektedir. Kadınların eğitim ve öğretimi ise daha çok evlerde ve Mescid-i Nebevi'de gerçekleşmekteydi.

#### a- Mescid-i Nebevi'de Eğitim

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sağlığında dini bilgilerin öğretildiği yegâne mekân evler ve mescitlerdi. Evlerden özellikle Resulullah (s.a.v.)'in evi. Mescitlerin inşasından evvel Resulullah (s.a.v.), kendi evinde oturur ve Müslümanlar da, kendilerine bir şeyler öğretmesi ve ruhlarını arındırması için O'nun etrafını sararlardı. Resulullah (s.a.v.)'in kendi evini bir eğitim ve öğretim kurumu olarak kullandığı bu durum, Ahzab Suresi'nin elli üçüncü âyetinin Medine'de nüzûlüne kadar devam etmiştir. Bu âyetin nüzulünden sonra erkeklerden ziyade kadınlar Resulullah (s.a.v.)'in eşlerinden dini bilgileri almaya devam

22 Şakir Gözütok, *İlk Dönem İslam Eğitim Tarihi*, Fecr Yay., Ankara, 2002, s.31, 41, 86, 99.

23 Ebu Davud, Tıb.18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.6,s.372; Belazuri, *Ebul'Abbas Ahmed b. Yahya b. Cebbar, Fütuhu'l-Buldan*, (Tahk: Abdullah Uneys et-Tabba' ve Ömer Uneys et-Tabba'), Müessesetu'l-Mearif, Beyrut, 1987, s.661; Ahmed Emin, *Fecru'l-İslam*, Daru'l-Kutub, 11.Bsk., Beyrut, 1975, s.141; Yusuf Kardavî, *er-Resul ve'l-İlm*, Müessesetu'r-Risale, 3.Bsk., Beyrut, 1985, s.41; Kettani, Muhammed Abdulhayy b. Abdülkebir, *Nizamü'l-Hukumatü'n-Nebevîyye et-Teratibu'l-İdariyye*, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, Beyrut, Ts., c.1, s.50.51; İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., 1. Bsk., Ankara, 1989, c.1, s.433.

24 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.7, s.516 (c.6, s.372); Taberani, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c.24, s.314; Belazuri, *age.*, s.661. Şifa binti Abdillah, Mekke'de iken Resulullah (s.a.v.)'e biat etmiş ve hicret edip Medine'ye geldiğinde cahiliye döneminden beri yaptığı nemle rukyesini bildiğini Resulullah (s.a.v.)'e arz edince, O'na müsaade etti ve Hafsa'ya öğretmesini emretti. şekilde rivayet de mevcuttur. Bkz: Hakim, *Müstedrek*, c.4, s.64; İbnu'l-Esir, *age.*, c.6, s.163.

25 Belazuri, *age.*, s.658; *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, (Editör: Doç.Dr. Vecdi Akyüz), Beyan Yay., İstanbul, 1995, c.4, s.271.

26 Belazuri, *age.*, s.661.

27 Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, c.2, s.761.

28 Belazuri, *age.*, 662.

etmişlerdir. Dolayısıyla Resulullah (s.a.v.)'in evi, bayan sahabeler için sürekli bir eğitim ve öğretim işlevi görmüştür.

O günün şartlarında müstakil eğitim kurumlarının olmayışı, mescitleri öğretimde merkezi bir konuma getirmişti. Buralarda hem erkekler hem de kadınlar eğitim ve öğretim görmekteydiler.

Bize ulaşan rivayetlerden bayanların vakit namazları dahil olmak üzere Cuma ve Bayram namazlarına da sürekli katıldıklarını görmekteyiz. Nitekim Ümmü Sinan el-Eslemî'nin: "Bizler Resulullah (s.a.v.) ile birlikte Cuma ve Bayram namazlarına çıkardık"<sup>29</sup> şeklindeki rivayeti de buna açıkça işaret etmektedir. Hind binti Useyd b. Hudayr eli Ensari'nin anlattıkları, bayanların hutbelerde ne kadar çok bulunduğunu göstermektedir. Hind şöyle demektedir: "Ben Kaf Suresi'ni Resulullah (s.a.v.)'in hutbelerinde ezberledim. Resulullah (s.a.v.) bu sureyi minberde o kadar çok okurdu ki, çok işitmekten ezberleşmiş oldum."<sup>30</sup>

Resulullah (s.a.v.)'in sağlığında Mescid-i Nebevî'nin üç kapısı bulunmakta idi.<sup>31</sup> Buraya kadınların çokça devam etmeleri nedeniyle Resulullah (s.a.v.): "Keşke şu kapıyı kadınlara ayırsaydık"<sup>32</sup> diyerek bir kapının bayanlara tahsisi için niyetini izhar etmiştir. Resulullah (s.a.v.)'in bu ifadelerinden, mescide gerek ibadet ve gerekse İslâm'ın esaslarını öğrenmek için bayanların çokça geldiğini ve bu durumun onlara ayrı bir kapıyı tahsis ettirmeyi gerektirecek kadar sıkça gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Zirâ, daha sonra bu rağbetin artması üzerine Hz. Ömer (r.a.), söz konusu kapıyı sadece bayanların girişine ayırarak, erkeklerin buradan mescide girmesini yasaklamıştır.<sup>33</sup> Söz konusu kapı günümüze kadar "Babu'n-Nisâ" olarak anılmaktadır.

Kadınların daha çok mescitlerdeki vaaz ve hutbelere istifade etmelerinden dolayı, Resulullah (s.a.v.), kadınlara mescitlere gitmek istemeleri durumunda mutlaka izin verilmesini emir buyurmuştur.<sup>34</sup> Ümmü Atiye, Resulullah (s.a.v.)'in kadınları özel günlerinde bile olsa Bayram günlerindeki hutbeleri dinlemeye gelmelerini emrettiğini bildirmektedir.<sup>35</sup>

29 İbn Abdilberr, İstıab, C.4, s. 1941.

30 İbn Sa'd, Muhammed, *Tabakatu'l-Kübrâ*, Daru Sadr, Beyrut, Ts., C.8, s.296; İbn Esir, İzüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Usdu'l-Ğabe ft Marifeti's-Sahabe*, (Tahk: Halil Memun Şeyha), Daru'l-Marife, Beyrut, 1997, c.5, s.413; İbn Abdilberr, İstıab, c.4, s.1920.

31 İbn Sa'd, *age.*, c.1, s.240.

32 *Ebu Davud*, Salat, 17,54.

33 *Ebu Davud*, Salat, 17.

34 *Buhari*, Ezan, 162, 166, Cuma, 13; *Müslim*, Salat, 30; *Ebu Davud*, Salat, 53; *Neseî*, Mesacid, 15; *İbn Mace*, Mukaddime, 2; *Muvatta*, Kible, 6. *Ahmed b. Hanbel*, c.2, s.122,134,194 vs. (c.2, s.36,43,76 vs.). *Ahmed b. Hanbel*'in "Müsned"inde Abdullah b. Ömer (r.a.)'tan gelen değişik rivayetlerde, Abdullah b. Ömer (r.a.) "Kış, mescide giden aile efradını engellemesin" hadisini rivayet ettiğinde, Abdullah'ın oğullarından biri "Biz engelliyoruz" diye karşılık verince Abdullah b. Ömer (r.a.): "Ben sana Resulullah (s.a.v.)'den hadis naklediyorum, sen şöyle diyorsun" diye tepki gösterir ve rivayete göre oğlunun bu cevabı üzerine ölünceye kadar kendisiyle hiç konuşmamıştır. Bkz: *Ahmed b. Hanbel*, c.2, s.122,134,194. (c.2, s.36,43,76).

35 *Müslim*, Salatu'l-İdeyn, (h.no:823).

Resulullah (s.a.v.)'in hanımı Ümmü Seleme, evinde saçlarını bir bayana taratırken, Resulullah (s.a.v.)'in minberden: "Ey insanlar..." diye hitap etmeye başladığını duyunca, saçını tarayan kadını: "Bırak, sonra tararsın" diye ihtar eder. Kadın: "O, erkekleri çağırıyor, kadınları çağırıyor" dediğinde, Ümmü Seleme: "Ben de insanım" diye cevap vermesi ve Resulullah (s.a.v.)'in konuşmasını dinlemeye gitmesi,<sup>36</sup> bayanların da erkekler kadar olmazsa da mescitteki sohbetlerden istifade ettiğini göstermektedir.

Resulullah (s.a.v.) mescitte eğitim ve öğretimde bulunurken, çoğu zaman erkekler arasında da ayakta durarak öğretimde bulunurdu.<sup>37</sup> Erkek ve bayanların bu işten aynı derecede istifade etmelerini sağlamak bakımından bazen erkekler ile kadınların saflarının arasında durur,<sup>38</sup> bazen de ihtiyaç duyduğunda doğrudan kadınların arasında ayakta durarak hitabetini sürdürürdü.<sup>39</sup> Mescitte kadınlar daha çok erkeklerin arkasında saf tutarak namaz kılarlar ve bu şekilde Resulullah (s.a.v.)'in sohbetlerini dinlerlerdi.<sup>40</sup> Bu sıkça rastlanan bir durumdur.<sup>41</sup> Kadınlar, istisnai bazı durumlarda erkeklerin arasına karıştıkları da olurdu.<sup>42</sup>

Yaptığımız araştırmalarda her ne kadar bayan ve erkeklerin mescitte birlikte bulduklarını gösteren rivayetler varsa da, sadece bayanlara tahsis edilmiş ayrı bir mekânın bulunduğunu da tespit etmekteyiz.

#### b- Kadınlar Suffası

Suffa'nın kelime manâsı, bir platform şeklinde, yüksek bir yer demektir. Buna göre, Mescid-i Nebevî'de namaz kılınan mekâna bitişik, fakat ondan ayrı bir yer vardı.<sup>43</sup> Suffa olarak eğitim ve öğretime tahsis edilen yer burasıydı. Bilahare kâblenin Kâbe'ye tahvilinden sonra Resulullah'ın (s.a.v.) mescidin kuzey tarafında kalan duvarlarının üstüne tavan yapılmasını emretmesinden sonra, burası yeniden düzenlenerek Suffa olarak kullanılmıştır.<sup>44</sup> Mescidin sofasını Resulullah (s.a.v.), Medine'de kimsesi olmayan ve barınma yeri bu-

36 Müslim, Fedail, 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.7, s.422 (c.6, s.297). Taberani'deki rivayet biraz farklılık göstermektedir. Ümmü Seleme (r.anha)'dan yapılan söz konusu rivayet şöyledir: "Resulullah (s.a.v.)'a 'Erkeklerin Kur'an hakkında düşündükleri gibi biz niye düşünmüyoruz' dedim. Bir gün saçlarımı tarayıp bağlarken, Resulullah (s.a.v.)'in minberden (Kur'an) kıraatini işittim ve hücremden çıktım, hurma ağacı(ndan olan direği) yanında dinleyeme koyuldum. Resulullah (s.a.v.) minberde iken şöyle diyordu: 'Ey imlan edenler, Allah kitabında şöyle buyuruyor: Muhakkak ki müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar...' Taberani, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c.23, s.294; 298.299.

37 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.3, s.416 (c.3, s.31).

38 Taberani, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c.24, s.16.

39 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.4, s.590 (c.4, s.17); Taberani, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c.24, s.243.

40 İbn Sa'd, *age.*, C.8, 296.

41 *Buhari*, Ezan, 152, 157, 162, 164; *Ebu Davud*, Salat, 146; *Nesei*, Sehv, 77.

42 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.1, s.502 (C.1, s.305); Hakım, *Müstedrek*, C.2, s.384.

43 Muhammed Hamidullah, *İslâm Müesseselerine Giriş*, (Çev: İhsan Süreyya Sırma), Bir Yay., İstanbul, 1984, s.74.

44 Muhammed İlyas Abdülğani, *Buyutu's-Sahabe Havle'l-Mescidi'n-Nebeviyyi's-Şerif*, 2. Bsk., Medine, 1997, s.44.

lunmayan Sahabeye tahsis etti ve aynı zamanda burada kalanlara özel bir eğitim ve öğretim programı uygulamaya başladı. Böylece ciddi manada ilk İslâm "üniversitesi" kurulmuş oluyordu.<sup>45</sup>

Söz konusu Suffa erkeklerin eğitim ve öğretimine tahsis edilmişti. Ancak Resulullah (s.a.v.)'in bayanların da eğitim ve öğretimde buldukları özel bir mekân olan ve "Suffetu'-Nisâ" diye bilinen bir yeri tahsis ettiğini de tespit etmiş bulunuyoruz.

Bazı hadis kaynaklarında Mescid-i Nebevî'de kadınlara ait bir Suffa'nın bulunduğunu açıkça ifade eden ve özellikle Ahmed b. Hanbel'in "Müsned"i ile Taberani'nin "el-Mu'cemu'l-Kebir"inde gelen rivayetlerde bu husus çok belirgin bir şekilde tasrih edilmektedir. el-Ka'ka' b. Hadrad adındaki Sahabinin hanımı Bukayra'dan yapılan bir nakilde kadınlara ait bir suffanın bulunduğu açık ifadelerle yer verilmektedir: "Ben Kadınlar Suffasında oturmuşken, Resulullah (s.a.v.)'ı sağ eliyle işaret ederek hutbe verirken gördüm....."<sup>46</sup>

Bu rivayetten Mescid-i Nebevî'nin erkeklere tahsis edilen ve çok iyi bilinen "Suffa" diye adlandırdığımız meşhur mekândan ayrı olarak, ayrıca kadınlara ait bir Suffa'nın da varlığını tespit etmiş oluyoruz. Kezâ Taberani'de, "Sabah namazı vaktinde, oradakilerin namaza duracakları esnada Resulullah (s.a.v.)'ın kızı Zeyneb'in Kadınların Suffasından çıkararak: "Ey insanlar, ben Ebu'l-As b. Rebi'i kendime ücretli tuttum" dediği"<sup>47</sup> şeklindeki rivayet de ayrıca kadınlara ait bir Suffanın bulunduğunu açıkça teyit etmektedir. Böylece Mescid-i Nebevî'de tıpkı erkeklerin barındığı Suffa gibi, kadınlara mahsus ayrı bir Suffa'nın varlığını şüpheye mahal bırakmayacak bir şekilde ortaya koymuş olmaktadır. Erkekler için Suffa'da orada kalanlar aynı zamanda yatılı öğrenci konumunda iken, bayanlar ise gündüzlü öğrenci hükmünde idiler.

Yukarıdaki açık nakillerin yanında, değişik bazı rivayetlerde Mescid-i Nebevî'de bu derecede açık olmayıp da dolaylı ifadelerle kadınlara ait bir ayrı bölmenin bulunduğunu ihsas ettiren ifadeleri fark etmek mümkündür. Nitekim Abdullah ibni Mes'ud (r.a.)'un rivayetinde, "Resulullah (s.a.v.) mescide girdi, orada Ensar kadınlarından bir grup vardı ve onlara vazedip hatırlattı..."<sup>48</sup> ifadesinden de Mescitte kadınların toplu olarak durdukları bir yerin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Fatıma b. Kays (r.anha)'ın, "namaza davet yapıldığında Ensardan bir kısım bayanla birlikte mescide geldik, Resulullah (s.a.v.) bize öğlen namazını kıldırdıktan sonra minbere çıktı ve yüzünü bize dönerek güldü ve dedi ki....."<sup>49</sup> şeklindeki rivayetinden, kadınların bölümünden minberin gayet rahat görülebildiğini öğreniyoruz.

45 Muhammed Hamîdullah, İslâm Peygamberi, c.2, s.768; Talat Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, İlim Yay., Ankara, 1981, s.18.

46 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.7, s.523 (c.6, s.379); Taberani, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c.24, s.204.

47 Taberani, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c.22, s.430.

48 Taberani, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c.10, s.188.

49 Taberani, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c.2, s.54.

Bir kadının Mescid-i Nevebi'de gece vakti kaldığını ihsas ettiren ifadelere bakılırsa<sup>50</sup> kadınlara ait Suffa'da da ihtiyaç duyulduğunda kadınların burada yattıkları anlaşılmaktadır. Ama her halükârda burasının gündüzleri kadınların eğitim ve öğretim faaliyetleri ile dini görevleri yerine getirmek için kullanıldıkları bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

## 2- Hz. Peygamber Döneminde Sosyal Hayatta Kadın

Resulullah (s.a.v), kabiliyet ve eğitim durumlarına göre kadın sahabelere zaman zaman çeşitli görevler vermiştir. Görev alan kadın sahabelerin başında Şifa binti Abdillah gelmektedir. Zira O, İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren nadir okuma yazma bilen bayanlardan biridir. Şifa binti Abdillah'ın öğretmenlik yaptığını bizzat Resulullah (s.a.v.)'in ifadelerinden öğreniyoruz: "Hafsa'ya yazıyı öğrettiğin gibi neden nemle rukyesini öğretmiyorsun?"<sup>51</sup> diye Resulullah (s.a.v.)'in Şifa'ya emir buyurması, O'nun okuma yazma öğretmenliği yaptığını göstermektedir. Şifa binti Abdillah'ın okuma yazma bilmesi aynı zamanda O'nun çarşı pazarı denetleme görevini üstlenmesini de sağlamıştır. Bu görevin Hz. Ömer (r.a.) döneminde verildiğine dair bilgiler de bulunmaktadır. Zira Hz. Ömer, Şifa'ya çok değer verir ve her zaman O'nun görüşlerine başvururdu.<sup>52</sup>

Çarşı pazarı kontrol etmekte görevli bir başka bayan sahabe ise Selma binti Nuheyk'tir. Selma, sokakları gezer, iyiliği emreder ve kötülükten sakındırmaya çalışırdı, aynı zamanda elindeki bir kırbaç ile yanlış yapanları cezalandırırdı.<sup>53</sup>

Resulullah (s.a.v.)'in sağlığında Kur'an'ı baştan sona ezberleyen tek bayan sahabe olan Varaka binti Abdillah b. Haris el-Ensari'yi (Ümmü Varaka binti Nevfel olarak da bilinir), bu bilgisinden dolayı Resulullah (s.a.v.), zaman zaman ziyaret ederdi. Resulullah (s.a.v.), bizzat kendisi Ümmü Varaka'yı kendi ev halkına namaz kılmak üzere imam tayin etmiş ve kendisine bir de erkek müezzin atamıştır.<sup>54</sup> Hafsa binti Sirin<sup>55</sup> de on iki yaşında iken Kur'an'ı okuyanlardandı, Enes b. Malik (r.a.) ile Ebu Aliye (r.a.) kendisine gelir selamlaşırlardı.<sup>56</sup>

Asıl ismi Huceybe olup daha çok Ümmü Derda es-Suğrâ olarak bilinen bu bayan sahabe Ebu Derda'nın ikinci hanımıdır, Ebu Derda onunla Hz. Ebu-

50 Mescidin temizliğini yapan siyahı bayanın ölümü Resulullah (s.a.v.)'e bildirildiğinde, neden bana daha önce haber vermediniz? diye sorması üzerine, Sahabenin "gece olduğu için" diye cevap vermesi, bu kadının gece mescitte kaldığına işaret etmektedir. İlgili Hadis için bkz: Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.3, s.93 (c.2, s.388).

51 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.7, s.516 (c.6, s.372); Taberani, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c.24, s.314; Belazuri, *age.*, s.661. Hakim, *Müstedrek*, c.4, s.64; İbnu'l-Esir, *age.*, c.6, s.163.

52 Askalanî, *İsabe*, C.8, s.202; Kettani, *age.*, C.1, s.285, 286.

53 İbn Abdilberr, *İstiab*, C.4, s. 1863.

54 Ebu Davud, *Salat*, 60; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, C.7, s.554 (C.6, s.405); İbn Sa'd, *Tabakat*, C.8, s.457; Askalanî, *İsabe*, C.8, s.489; İbn Abdilberr, *İstiab*, C.4, s.1965.

55 İbn Sa'd, *Tabakat*, c.8, s.484.

56 İbri'u'l-Cevzi, *Muntazam*, C.7, s.171.

bekir döneminde evlenmiştir.<sup>57</sup> Her ne kadar Resulullah (s.a.v.)'den rivayeti yoksa da<sup>58</sup> uzun yıllar yaşamış ve hicri 82 yılında vefat etmiştir. Kendisi fakih ve âlime bir kişiydi. Erkekler gelip kendisinden ilim ve fıkıh tahsil ederlerdi. Şam'daki caminin kuzey duvarının altında ders halkası vardı, Malik b. Mer- van bizzat halife iken gelip ders halkasına katılanlar arasında idi.<sup>59</sup>

Resulullah (s.a.v.)'in huzurunda okuduğu şiirlerden hoşlandığı ve ilginç bulduğu bayan şairlerden biri olan Hansa binti Amr b. Şerid<sup>60</sup> gibi yeteneklilerin yanında, Rufeyde el-Ensari gibi bütün hayatını sıkıntıya düşen kimselere yardımla geçiren ve yaraları tedavi eden sağlıklı bayanlar da mevcuttur.<sup>61</sup>

Bu konuda sözü toparlarken elbette ki en büyük bayan öğretmen olan Hz. Aişe (r.anha)'dan söz etmemek mümkün değildir. Hz. Aişe (r.anha)'nın Tıp ilmindeki mesleki bilgisinin Sahabe arasında şaşkınlık meydana getirecek derecede iyi olduğu bildirilmektedir. Bir gün Urve (r.a.), Hz. Aişe'ye hitaben: "Ey Mü'minlerin annesi senin anlayışına şaşırıyorum, Resulullah (s.a.v.)'in hanımı ve Ebu Bekir'in kızıdır diyorum. Senin Arap tarihi ve şiiri hakkındaki ilmine de şaşırıyorum, Ebu Bekir'in kızıdır; zîrâ O, bu konuda en çok ilim sahibi olan insanlardan biridir diyorum. Fakat senin tıp hakkındaki bilgine şaşıyorum, onu nereden ve nasıl aldın?" diye sorar. Aişe (r.anha), Urve'nin omuzlarına elini vurarak: "Ey çıplak, muhakkak ki Resulullah (s.a.v.) ömrünün sonuna doğru hastalanmıştı. O'nun huzuruna her taraftan Arap elçileri geliyordu, O'na bazı şeyler tarif ediyorlardı ve ben de onları ilaç yapıp veriyordum, bu şekilde öğrendim" diye cevap verir.<sup>62</sup> Hz. Aişe'nin aynı zamanda İslâm'ın esasları ve Arap şiirinde de üstün bir bilgiye sahip olduğu da bize ulaşan haberler arasındadır. Bu sebeple Resulullah (s.a.v.): "İçlerinde peygamberin hanımları da olmak üzere bu ümmetin bütün kadınlarının ilmi toplansa, Aişe'nin ilmi onların ilminden fazla gelir" buyurmuştur.<sup>63</sup>

Hz. Aişe, aynı zamanda en büyük muhaddislerden biridir. Kuvvetli hafıza ve yüksek seviyedeki hukuk bilgisi ile Resulullah (s.a.v.)'den rivayet ettiği toplam 2210 hadisle, en çok hadis rivayet eden yedi sahabinin dördüncüsüdür. Kendisinden de hadis nakledenlerin sayısı iki yüzden fazladır. O'nun öğrencilerinden en az dörtte birinin bayanlardan oluşması<sup>64</sup>, kendisinin bayan öğretmen yetiştirmedeki başarısının da bir göstergesidir.

57 İbnu'l-Esir, *age.*, C.5, s.275.

58 İbn Abdilberr, *İstıab*, C.4, s.1935.

59 İbni Kesir, Ebu'l-Fida el-Hafız, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Daru'l-Kutub'l-İlmiyye, Beyrut,1985, C.9, s.50

60 Askalanî, *İsabe*, C.8, s.109; İbn Abdilberr, *İstıab*, C.4, s.1827.

61 Askalanî, *İsabe*, C.8, s.136; İbnu'l-Esir, *age.*, C.5, s.283.

62 *Ahmed b. Hanbel*, c.7, s.99 (c.6, s.67); Hakim, *Müstedrek*, c.4, s.319; Taberanî, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c.23, s.183.

63 Taberanî, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c.23, s.182.

64 Bedruddin ez-Zerkeşi, *Hz. Aişe'nin Sahabeye Yöneltilmiş Eleştiriler*, (Çev: Bünyamin Erul), Kitabiyyat Yay., Ankara, 2002, s. 33.

Bütün bunların yanında, Hire'nin Hıristiyanlarından olan ve aynı zamanda Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.)'in sütannesi olan Cufeyne el-İbadî de, Resulullah (s.a.v.)'in sağlığında Medine'de Arap yazısını okutma ve yazma işiyle meşgul olanlardan biridir.<sup>65</sup>

### Sonuç

Yukarıda verdiğimiz bilgiler, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Arapların alışık olmadıkları bir şekilde kadınlara eğitim ve öğretimde yer verdiğini ve onların en az erkekler kadar eğitimden nasiplenmelerini sağladığını göstermektedir. Söz konusu dönem için yegâne eğitim kurumları olan mescitlerde bayanların daima hazır bulduklarını, Resulullah (s.a.v.)'in öğretilerinden istifade ettikleri ve bu konuda hiçbir zorluğa katlanmadıkları bir gerçek olduğu gibi, bayanların eğitim ve öğretimi için onlara has bir "Kadınlar Suffa"sı kurduğunu da tespit etmiş bulunuyoruz.

Resulullah (s.a.v.), eğitilmiş bayanların yeteneklerinden çeşitli görevler vermek suretiyle istifade ettiği ve onların toplum içerisinde aktif bir rol oynamalarına fırsat verdiği de inkâr edilemez bir gerçektir.

Ama ne yazık ki, Resulullah (s.a.v.)'in vefatından sonra bu haklardan geriye dönüş söz konusudur. Adeta Hz. Peygamber bunu bilmişçesine son demlerinde şu uyarıyı yapmaktan kendini alamamıştır: "Sizi iki zayıf (mahlukun) hakkı konusunda uyarıyorum: Yetimler ve kadınlar."<sup>66</sup> Ahmed ibni Hanbel'in, Resulullah (s.a.v.) zamanında kadınların rahatlıkla erkeklerle aynı meclise devam ettiklerini, fakat hicri üçüncü asrın ortalarından itibaren bir kadının başparmağını göstermesinin fitne sayıldığı şeklindeki rivayeti<sup>67</sup>, sonraki durumu özetlemektedir.

Resulullah (s.a.v.)'den sonraki dönemlerde kadınlar ile ilgili meydana gelen olumsuz havanın İslâm'ın gerçekleri ile bağdaşmadığını yukarıda aktardığımız kısa bilgiler bile göstermeye yetmektedir.

65 İbn Sa'd, *age.*, c.3, s.356; Kettanî, *age.*, c.1, s.206,207; Hanna el-Fahurî, *age.*, s.57.

66 Hakim, *Müstedrek*, C.1, s.131.

67 Ahmed b. Muhammed b.Hanbel, *Ahkamu'n-Nisâ*, (Tahk: Abdulkadir Ata), Daru'l-Kutub'l-İlmiyye, 1. Bsk., Beyrut, 1986, s. 46.